

УДК 316.4.06:316.42

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i35.1096>

А. Д. Пілько

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4418-6877>

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічної кібернетики

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Постановка проблеми. Українське суспільство вже більше тридцяти років перебуває в процесі системних трансформацій, котрі в той чи інший спосіб торкнулися практично всіх без винятку сфер життя. Наслідком цього є зростання соціального напруження з усіма його позитивними та негативними наслідками. Крім того, дається взнаки негативний вплив пандемії, котра внесла істотні зміни в життя українського суспільства. Суттєвий вплив на українське суспільство чинить війна з усіма її коротко- та довгостроковими наслідками. З урахуванням цього актуальними і затребуваними на даному етапі розвитку держави та суспільства будуть дослідження, спрямовані на вивчення питань формування та актуалізації чинників соціального напруження, кількісного оцінювання рівня соціального напруження, його аналізу та прогнозування в контексті забезпечення соціальної складової національної безпеки та досягнення цілей сталого розвитку з урахуванням далеко непростих реалій, з якими стикнулася наша держава в 2022 році. Як бачимо, розробка моделі аналізу соціального напруження на концептуальному, а згодом і на математичному рівнях з урахуванням традиційних, сформованих протягом десятиріч чинників розвитку соціального напруження, а також чинників корона-кризи, і в найбільшій мірі – війни, є перспективним на даний час напрямом міждисциплінарних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціологічній науці результати перших досліджень соціального напруження були отримані в рамках структурно-функціонального підходу (Т. Парсонс, Р. Мертон, Н. Смелзер); підходу, заснованому на конфліктній парадигмі (Р. Дарендорф, Л. Козер, К. Боулдінг, Дж. Рекс); представниками теорії обміну (П. Блау, Дж. Хоманс); теорії модернізації (М. Леві, Г. Алмонд, Ф. Рігс, У. Росту); теорії постіндустріального суспільства (Д. Белл, А. Тоффлер, А. Турен, А. Етціоні) [1].

Слід зауважити, що до початку 90-х років ХХ століття дослідження соціального напруження українськими науковцями відбувалися переважно в рамках психології. Тільки із здобуттям незалежності України та початком системних трансформацій на пострадянському просторі, дослідження соціального напруження стають акту-

альними в рамках соціології та економічних наук. В даному напрямі працювали вітчизняні науковці А.І. Амоша, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, Є.В. Сірий, Т.С. Злобіна, О.Г. Клебанова, Л.С. Гур'янова, А.Г. Топчієв, Е.О. Ключенко, О.В. Чернявська.

Події останніх десятиріч в нашій державі, зокрема революції, корона-криза, повномасштабна війна, економічна та політична криза підсилили актуальність міждисциплінарних досліджень соціального напруження, в тому числі, спрямованих на розробку концептуальних та математичних моделей аналізу даного явища. В той же час, події останніх років висувують якісно нові виклики, котрі в силу свого характеру та гостроти прояву потребують системної реакції та відповідного наукового обґрунтування.

Метою статті є узагальнення існуючих підходів до аналізу соціального напруження, а також розробка рекомендацій стосовно формування концептуальної моделі аналізу соціального напруження в українському суспільстві на даному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу. Як правило, за допомогою терміну «соціальна напруженість» визначають прояви дисбалансу та дестабілізації між структурними компонентами соціальної системи в умовах інституційних змін в суспільстві. При цьому задача управління соціальною напруженістю повинна зводитись не тільки до того щоб знизити ступінь соціального напруження, а й спрямувати її енергію в конструктивне русло або принаймні не допустити її переростання в некерований і руйнівний конфлікт, який вже за інших однакових умов суттєво зменшує ймовірність пошуків компромісних рішень і можливості консенсусу в суспільстві [2, с. 159].

Як зазначається в [3, с. 52], феномен соціального напруження стає очевидним лише в тому випадку, коли форми її прояву дозволяють спостерігати цю об'єктивну реальність як явище, яке втілює зіткнення інтересів окремих соціальних кластерів, котрі незадоволені соціальним статусом та своєю роллю в суспільстві. Цілком справедливим буде твердження про те, що «навіть поверхневий аналіз такого явища як соціальна напруженість чітко виявляє поліаспектність її чинників, полісценарність механізму її функціонування та переростання

у соціальний конфлікт чи соціальну кризу... Соціальну напруженість слід віднести до такого типу явищ, котре не може розглядатися в лінійному причинно-наслідковому аспекті. Це – інтегральне поняття, що характеризує інтегральність багатьох складових» [4, с. 96].

Соціальна напруженість є складним міждисциплінарним явищем, яке вивчається багатьма науками: філософією, соціологією, психологією, політологією та економікою. Зважаючи на характер подій, котрі можна відслідковувати протягом останнього часу в Україні, затребуваною буде розробка інноваційного інструментарію дослідження соціальної напруженості. В численних літературних джерелах соціальна напруженість розглядається як комплексне явище, яке знаходить свій прояв на мікро-, мезо- та макрорівні соціальної реальності, а також в різних формах втілення на міжособистісному, міжгруповому та загальносуспільному рівнях [2, с. 7].

Як зазначається в [5], на даний час розрізняють два принципово відмінних наукових підходи до трактування соціальної напруженості. Відповідно до першого підходу, який ґрунтується на конфліктній парадигмі, соціальна напруженість розглядається як «природна активна система, що супроводжує будь-який соціальний (природний) процес і є основою досягнення суспільством поставлених цілей» [5, с. 32]. В рамках другого підходу, який сформовано на основі структурно-функціональної моделі суспільства, соціальна напруженість трактується як «специфічний негативний стан соціуму, який виникає внаслідок несприятливих внутрішніх та зовнішніх умов і є істотним відхиленням від раціонального розвитку подій» [5, с. 32]. Дещо відокремлено, ґрунтуючись на положеннях теорії обміну, розглядають і так званій симбіоз двох попередніх підходів або узагальнений підхід, суть якого полягає у тому, що для суспільних відносин однаковою мірою характерними будуть і природна гармонія інтересів і природна конфліктність, баланс і дисбаланс, стабільність і напруженість.

Причини виникнення соціальної напруженості можуть носити як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. До об'єктивних причин виникнення соціальної напруженості автори [2, с. 155] відносять світові та локальні економічні та геополітичні кризи, низьку легітимність та неефективність основних інститутів влади та управління, економіко-кризові явища в цілому, міжнародні та міжрегіональні суперечності, соціальні нерівності, порушення соціальної справедливості, недосконалість системи інформаційних зв'язків, стихійні лиха, гострі криміногенні ситуації тощо. В свою чергу, до суб'єктивних детермінант соціальної напруженості відносять внутрішній, мотиваційно-оцінний вимір людської свідомості,

а також особливості сприйняття людьми свого соціального середовища та переживання відповідних почуттів.

Автори [6] аналізують поняття «соціальна напруженість» з точки зору соціології, економіки, менеджменту, філософії, політології та психології, соціальної психології, психології особистості. В своїй праці вони аргументовано доводять, що найбільший ступінь дослідження проблематика соціальної напруженості має в соціологічних та психологічних науках. Зокрема, соціологічні науки передбачають вивчення поняття соціальної напруженості в рамках теорії соціальних змін і розглядають його, як правило, на загальнонаціональному, міжнародному, міжгруповому та міжособистісному рівнях.

Соціальна напруженість розглядається як багатогранне соціальне явище, яке формується під впливом динаміки емоційно-психологічних станів суспільства, його частини або окремих соціальних груп. Напруженість виникає внаслідок перевищення суб'єктивно припустимої міри тиску з боку природного чи соціального середовища й орієнтує суб'єктів на активні дії для нейтралізації збудників напруження [2, с. 147].

В психології соціальну напруженість розглядають на трьох рівнях: макрорівні (на рівні суспільства в цілому), мезорівні (на рівні окремих організацій або трудових колективів) та мікрорівні (на індивідуальному рівні). Зокрема, в праці [7] рівень соціального напруження розглядається в якості ключового макроіндикатора психологічного самопочуття і добробуту суспільства. Багато дослідників, і, зокрема, С.В. Сірий вважають, що психологічний аспект є центральним і таким, що визначає структуру прихованої напруженості. Це стосується як формування відкритих активних протестів, так і латентних пасивних його форм, на кшталт соціальної відчуженості, соціальної ізоляції, соціального нігілізму, соціальної аномії тощо [4].

В політології соціальну напруженість розглядають в рамках політичної конфліктології з точки зору її впливу на політичні процеси всередині країни, з подальшою оцінкою її впливу на ймовірну активізацію електорату та підвищення популярності крайніх лівих або крайніх правих політичних сил. Показниками соціальної напруженості в її політологічному аспекті, або, як її називають окремі дослідники, соціально-політичної напруженості, виступають дані соціологічних опитувань про готовність населення брати участь в різноманітних акціях та формах протесту.

З точки зору соціальної філософії, всі конфліктні явища, у тому числі і соціальна напруженість, вивчаються як невід'ємний елемент трансформаційних процесів у суспільстві, будь-яких конфронтацій і протигорств та аналізуються через розв'язання проблеми соціального протиріччя [6, с. 51].

В рамках соціальної філософії цілком справедливо вважається, що соціальна напруженість є одним з найбільш інформативних індикаторів майбутніх змін та перетворень в різних сферах життя суспільства. Досить часто наявність системних трансформацій соціальної системи трактується як результат зростання в ній рівня соціальної напруженості. Тобто системне нарощування рівня соціального напруження протягом тривалого періоду часу є предвісником трансформаційних процесів.

Головною передумовою виникнення соціальної напруженості, як зазначається в [8], є «наявність стійких та довготривалих протиріч між інтересами, соціальними очікуваннями населення регіону або значної його частини та ступенем їх фактичного задоволення, що потенційно призводить до посилення невдоволення, агресивності окремих соціальних груп і категорій громадян, наростання соціально-психічної втоми і дратівливості більшості населення регіону» [8, с. 162].

В економічних науках соціальна напруженість розглядається, як правило, з урахуванням задач вивчення та аналізу соціально-економічних передумов, а також наслідків її виникнення. Заслугує на увагу низка праць, присвячених вимірюванню та аналізу впливу нерівномірності та асиметрії соціо-еколого-економічного розвитку на макроекономічні індикатори регіонів, а також на рівень соціального напруження [9, 10]. Слід також звернути увагу на те, що в переважній більшості праць вчених-економістів, присвячених дослідженню соціальної напруженості, акценти зроблено на формуванні методик кількісного вимірювання та аналізу міри прояву даного явища. Зокрема, в праці [11] розроблено методичний підхід до класифікації регіонів за допомогою методів кластерного, дискримінантного аналізу та дисперсійного аналізу за рівнем соціальної напруженості, що включає два основних етапи: обґрунтування системи соціально-економічних показників, що характеризують рівень соціальної напруженості, а також вибір та обґрунтування моделей класифікації регіонів.

З точки зору системного підходу, появу такого явища як соціальна напруженість можна пояснити невідповідністю системоутворюючих факторів суспільства та його окремих груп викликам сьогодення. Іншими словами, ідеї та мотиви, які згуртовували суспільство та його інститути, фактично втрачають свою привабливість та актуальність. Мовою економіки – вони просто відамортизували себе, що тягне за собою черговий виток нестабільності розвитку суспільства. Як зазначається в праці [2, с. 14], нестабільність є наслідком такої організації (дезорганізації) суспільства, коли відсутніми є загальна мета, спільне бачення цілісної картини світу, єдина система базових цінностей, інші системні регулятори. Якраз у випадку від-

сутності таких системоутворюючих факторів, розбалансованості соціальної матриці існування та розвитку, відбувається нарощення елементів хаосу та зростання рівня соціального напруження.

Також в умовах небажання чи невміння суспільства, його ключових інститутів та еліт модифікувати існуючі системоутворюючі фактори, чи запропонувати нові актуальні ідеї та методи узгодження і дотримання балансу інтересів, відбувається поступове наростання соціальної напруженості.

Більше того, суспільства, які тривалий час перебувають у стані трансформацій, характеризуються системним відтворенням соціальної напруженості в різних сферах життя, що дає підстави говорити про особливий стан «фонові напруженості» кризового соціуму [12]. В прикладних міждисциплінарних дослідженнях прийнято виокремлювати такі рівні соціальної напруженості як загальнодержавний, на якому соціальна напруженість проявляється через недовіру до політичних лідерів, складну економічну ситуацію, порушення соціальної справедливості та регіональний, на якому проявляється неефективна робота місцевих органів влади, високий рівень безробіття та злочинності серед населення, проблеми в області міжнаціональних відносин, особливості культури в різних регіонах, етнічні суперечності, погіршення екологічної складової розвитку тощо [4, с. 99].

Незважаючи на значну кількість досліджень питань оцінювання, аналізу та регулювання рівня соціальної напруженості, як зазначають в своїй праці [2, с. 37], існує деяка концептуальна розмитість, яка не дає можливості чітко та однозначно визначити поняття соціальної напруженості та відокремити його від понять конфлікту, соціального стресу, аномії, протесту, боротьби тощо.

В загальному випадку, в процесі побудови концептуальної моделі системи, в словесній формі ідентифікують та описують: структуру системи (елементи системи та зв'язки між ними), системоутворючі фактори, перелік базових показників якості, перелік внутрішніх і зовнішніх чинників та їхній вплив на показники якості, а також можливий перелік управлінських рішень, які доцільно ухвалити у результаті розв'язання поставленої задачі.

В якості методологічної бази для формулювання визначення та розробки концептуальної моделі аналізу соціальної напруженості пропонується використовувати парадигму складності в поєднанні з практичною парадигмою та мережевою теорією [2, с. 39]. Відповідно до цього, соціальна напруженість трактується як міра порушення щільності соціальної тканини і одночасно є динамічною характеристикою стану суспільства, що дає змогу визначити якість суспільних станів через більшу чи меншу соціальну напруженість, а також різну щільність практик мережевих

взаємодій, які становлять основу соціальної тканини [2, с. 43].

В працях [3, 13] запропоновано підхід до формування теоретичних та методологічних засад побудови системної концептуальної моделі соціальної напруженості, базовими компонентами якої є різнофакторні емпіричні підсистеми зовнішніх та внутрішніх чинників які характеризують: соціальні передумови подій, які спричиняють наявний стан та зростання соціальної напруженості; симптоми соціальної напруженості (емоційні, соціальні ментальні, поведінкові); процеси взаємодій та комунікацій, які відображують об'єктивний та суб'єктивний адаптивний ресурс толерантного співіснування соціальних суб'єктів та їх протестний потенціал. Ключовими елементами такої концептуальної моделі соціальної напруженості є не лише економічні, політичні та соціокультурні детермінанти можливого погіршення самопочуття населення та посилення соціальної напруженості, але й система індикаторів стану та функціональної ефективності соціальних зв'язків.

При цьому важливо взяти до уваги можливий спектр форм існування соціальної напруженості, котра проявляється на соціально-психологічному та поведінковому рівнях і знаходить своє вираження в таких формах, як:

1) формування та поширення настроїв незадоволеності наявною ситуацією в одній чи декількох сферах життєдіяльності суспільства;

2) зниження рівня довіри до органів влади, правлячої еліти та опозиції, а також найважливіших соціальних інститутів;

3) посилення негативних очікувань, наростання песимізму і невпевненості в завтрашньому дні;

4) зростання міграційних потоків в інші регіони та за кордон;

5) актуалізація протестних форм поведінки, що свідчать про загострення конфліктів, мітинг'и, демонстрації, страйки та інші форми громадянської непокори;

6) активізація криміналу та діяльності різного роду екстремістських груп, терористичні акти, різні форми безпосереднього протистояння та боротьби соціальних груп аж до збройного [2, с. 159].

Базовими компонентами моделі соціальної напруженості, розробленої в праці [4] є взаємообумовлені різнофакторні підсистеми зовнішніх та внутрішніх чинників котрі характеризують:

1) соціальні контексти подій, які спричиняють наявний стан та зростання соціальної напруженості;

2) симптоми соціальної напруженості (емоційні, соціальні ментальні, поведінкові);

3) процеси взаємодій та комунікацій, які відображують об'єктивний та суб'єктивний адаптивний ресурс толерантного співіснування соціальних суб'єктів та їх протестний потенціал;

4) характер та рівень надій на майбутнє;

5) біфуркації сценарної симптоматики соціальної напруженості: протестність, соціальна ізоляція та соціальний нігілізм, конструктивна адаптивність [4, с. 101].

Як правило, дослідження соціальної напруженості на регіональному та національному рівнях є досить складною задачею, оскільки проблематично сформулювати універсальну та чітку ієрархію чинників соціальної напруженості для будь-якого регіону чи держави. Зазвичай, в кожному окремо взятому регіоні чи державі буде своя унікальна ієрархія чинників, котрі з різною інтенсивністю та силою визначатимуть рівень соціальної напруженості.

На даний час існує сформована система теоретичних уявлень про явище соціальної напруженості та досвід дослідження даного явища в українському суспільстві. Проте існують і окремі слабкі сторони [14], а саме: відсутність комплексного набору емпіричних індикаторів, закладених у методичний інструментарій; недостатня обґрунтованість включення того чи іншого показника до моделі; неоднорідність методичної бази і поєднання в єдине ціле інколи неспівставимих методик.

З урахуванням цього, в концептуальну модель соціальної напруженості на рівні регіону всередині окремо взятої держави слід включити основні чинники що впливають на соціальну напруженість на глобальному, загальнодержавному та регіональному рівнях. Дана задача знайшла своє вирішення на аналітичному рівні завдяки застосуванню прикладного економетричного інструментарію та зваженої евклідової відстані [15].

З урахуванням результатів, наведених в праці [2, с. 161], в процесі побудови концептуальної моделі аналізу соціальної напруженості, а також в процесі оцінювання, аналізу та прогнозування рівня соціальної напруженості в сучасних реаліях рекомендується враховувати наступні чинники:

а) посилення негативних очікувань населення, котрі стосуються ймовірного погіршення свого становища, перспектив безпечного та сталого розвитку української держави і суспільства, котрі обумовлені наслідками коронакризи, а також, в більшій мірі, повномасштабним військовим вторгненням Росії на територію України. Відповідні негативні очікування підсилюються активними бойовими діями в окремих регіонах держави, зростанням кількості загиблих цивільних та військових, зростанням кількості біженців та тимчасово переміщених осіб, руйнуванням інфраструктури та втратою впевненості щодо можливостей припинення бойових дій і подальшого швидкого економічного відновлення в рамках міжнародно визнаних кордонів;

б) поширення страхів щодо різних реальних чи уявних загроз (посилення невпевненості тимчасово переміщених осіб стосовно можливостей швидкого повернення на місця свого попереднього проживання з можливістю продовжувати звич-

ний спосіб життя в силу пошкоджень та руйнувань об'єктів житлової нерухомості, інфраструктурних об'єктів, замінування територій, посилення міграційних настроїв. Крім того, актуальними залишаються і довоєнні побоювання щодо можливостей отримання якісної освіти та медичної допомоги в Україні, зневіра в можливостях забезпечення належного рівня матеріального добробуту своїх сімей в Україні за допомогою прозорих і законних методів; суб'єктивно низька самооцінка переважно більшістю населення свого соціального статусу та рівня добробуту);

в) відносно низький ступінь довіри до владних та громадських інститутів, досить високий рівень переконання в тому, що неформальні інститути володіють вищою здатністю вирішувати нагальні потреби громадян, аніж формальні, передбачені законодавством інститути та механізми. Такий стан справ закономірно підсилює сумніви щодо можливостей проведення інституційних змін за допомогою легітимних механізмів та засобів;

г) значний рівень відкритого та прихованого безробіття, зростання рівня інфляції на фоні прогнозованого суттєвого скорочення реального ВВП та рівня реальних доходів населення з одночасним вимушеним зростанням частки соціальних виплат в бюджетах різних рівнів.

Висновки. Проведений аналіз численних літературних джерел, присвячених дослідженням питань оцінювання, аналізу та моделювання соціальної напруженості на регіональному та національному рівнях дозволив ідентифікувати основні підходи до вивчення даного явища, розробки концептуальних та математичних моделей його дослідження. Запропоновано врахування низки чинників соціальної напруженості в процесі формування концептуальної моделі аналізу даного явища на регіональному та загальнодержавному рівнях. В якості перспектив подальшого розвитку обраного напрямку міждисциплінарних досліджень слід виокремити необхідність першочергового врахування впливу активних бойових дій в окремих регіонах країни, зростання кількості внутрішньоопереміщених осіб всередині країни та їхнього матеріального забезпечення, умов воєнного стану з відповідним обмеженням окремих прав і свобод громадян, а також відсотка частково та повністю пошкодженої житлової та комерційної нерухомості на показники соціальної напруженості в регіональному розрізі.

Література

1. Чернявська О. В. Механізм впливу соціальних змін на соціальну напруженість в сучасній Україні (на прикладі мегаполісу): дис. ... канд. соц. наук : 22.00.07 / О. В. Чернявська. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2001. 240 с.
2. Соціальна напруженість у кризовому соціумі: соціальнопсихологічний аналіз / О. Г. Злобіна,

М. О. Шульга, Л. Д. Бевзенко та ін. ; за наук. ред. О. Г. Злобіної. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2019. 291 с.

3. Сірий Є. В. Теоретичні та методологічні засади системного аналізу та побудови концептуальної моделі соціальної напруженості. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*. 2016. Т. 21. Вип. 3(26). С. 49–60.

4. Сірий Є. В. Вибудова пізнавальної моделі соціальної напруженості: дискусійні аспекти. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2018. № 1(11). С. 95–103.

5. Белай С. В., Лісіцин В. Е. Дослідження соціальної напруженості з позиції державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. *Честь і закон*. 2012. № 4(43). С. 31–36.

6. Креденцер О. В. Теоретичний аналіз поняття «соціальна апруженість»: міждисциплінарний підхід / О. В. Креденцер, В. І. Лагодзінська, О. С. Ковальчук. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Остюка НАПН України. 2016. Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 45. С. 48–55.

7. Mykola M. Slyusarevskyy, Svitlana Chunikhina, Maureen Flaherty Social tension as a macro indicator of the psychological well-being of society. *Wiadomości Lekarskie*. Volume LXXIV. Issue 11. Part 1. November 2021. P. 2812–2817.

8. Андренко О. Інтегральна оцінка соціальної напруженості регіонів [Електронний ресурс] / Олена Андренко, Сергій Мордовцев. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2015. Вип. 2(13). С. 161–168. Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2015/15aoasn.pdf>

9. Пілько А. Д. Моделі оцінювання та аналізу асиметрії регіонального розвитку / А. Д. Пілько, Т. П. Гарда. *Економіка розвитку*. 2018. № 2(86). С. 24–35.

10. On the Measurement of Polarization Joan-Maria Esteban. *Debraj Ray Econometrica*. Vol. 62. No. 4. Jul., 1994. Pp. 819–851.

11. Tamara Klebanova, Olha Rudachenko, Vitalii Gvozdytskyi, Mozhgovyi Ievgen, Lidiya Guryanova. Classification of Regions of Ukraine by the Level of Social Tension. *WSEAS TRANSACTIONS on SYSTEMS and CONTROL*. Volume 15. 2020. P. 576–584.

12. Злобіна О. Сучасні тренди емоційних трансформацій в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2017. № 4. С. 37–52.

13. Судаков В. І. Соціальна напруженість як теоретична та емпірична проблема соціологічного аналізу. *Проблеми розвитку соціологічної теорії* : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Структурні зміни і соціальна напруженість», 25–26 трав. 2017 р., (м. Київ) / Київ. нац., ун-т ім. Т. Шевченка ; під заг. ред. А. П. Горбачика, В. І. Судакова. К. : Логос, 2017. С. 6–9.

14. Сірий Є. В. Проблемні сторони дослідження соціальної напруженості українського суспільства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. № 1/2(29/30). С. 82–88.

15. Пілько А. Д. Формування моделі оцінювання та аналізу соціального напруження та її застосування в дослідженнях соціально-економічного розвитку регіону. *Наукові перспективи*. 2022. № 1(19). С. 361–374.

Анотація

Пілько А. Д. Формування концептуальної моделі аналізу соціальної напруженості. – Стаття.

Актуальним напрямом міждисциплінарних досліджень є виявлення на концептуальному рівні з подальшим кількісним описом причинно-наслідкових закономірностей, які визначають процеси формування та розвитку соціальної напруженості. Складність задачі пояснюється тим що наслідки затяжного характеру корона-кризи, а також повномасштабного військового вторгнення на територію України з тимчасовою окупацією окремих територіальних систем відчутно активують низку нових чинників, вплив яких не був характерний на процеси розвитку суспільства та держави в мирний час, а також змінюють акценти в пріоритетності чинників, котрі визначають рівень соціального напруження на загальнонаціональному рівні та в регіональному розрізі.

В статті висвітлено окремі результати проведеного дослідження існуючих підходів до вивчення та аналізу соціальної напруженості, а також запропоновано рекомендації щодо формування концептуальної моделі аналізу соціальної напруженості. В процесі формування концептуальної моделі аналізу соціальної напруженості, а також в ході подальшої постановки задач оцінювання, аналізу та прогнозування рівня розвитку даного явища в сучасних реаліях запропоновано враховувати низку чинників, котрі визначають поточний етап розвитку українського суспільства в умовах наслідків пандемії та війни.

Спираючись на проаналізовані праці вітчизняних дослідників, а також власні розробки автора, доведено, що в процесі побудови концептуальної моделі аналізу соціальної напруженості на рівні регіону всередині окремо взятої держави слід включити основні чинники що впливають на соціальну напруженість на глобальному, загальнодержавному та регіональному рівнях.

В якості перспектив подальшого розвитку обраного напрямку міждисциплінарних досліджень виокремлено необхідність першочергового врахування впливу активних бойових дій в окремих регіонах країни, зростання кількості внутрішньопереміщених осіб всередині країни та їхнього матеріального забезпечення, умов воєнного стану, а також відсотка частково та повністю пошкодженої житлової та комерційної нерухомості на показники соціальної напруженості в регіональному розрізі.

Ключові слова: соціальна напруженість, модель, трансформації, соціально-економічний розвиток, аналіз.

Summary

Pilko A. D. Formation of a conceptual model of analysis of social tension. – Article.

An important area of interdisciplinary research is the identification at the conceptual level with subsequent quantitative description of causal patterns that determine the processes of formation and development of social tension. The complexity of the problem is explained by the fact that the consequences of the protracted nature of the crown crisis, as well as full-scale military invasion on the territory of Ukraine with temporary occupation of certain territorial systems significantly activate a number of new factors whose impact was not characteristic of the development of society and the state in peacetime, as well as changing the emphasis on the priority of factors that determine the level of social tension at the national level and in the regional context.

The article highlights some of the results of the study of existing approaches to the research and analysis of social tension, as well as offers recommendations for the formation of a conceptual model of analysis of social tension. In the process of forming a conceptual model of analysis of social tension, as well as in the course of further tasks of assessing, analyzing and forecasting the level of development of this phenomenon in modern realities, it is proposed to consider a number of factors that determine the current stage of development of Ukrainian society in the aftermath of a pandemic and war.

Based on the analyzed works of domestic researchers, as well as the author's own work, it is proved that in the process of building a conceptual model of analysis of social tensions at the regional level within a single state should include key factors influencing social tensions at global, national and regional levels.

As prospects for further development of the chosen direction of interdisciplinary research, the need to take into account the impact of active hostilities in some regions of the country, increasing the number of internally displaced persons and their logistics, martial law, as well as the percentage of partially and completely damaged residential and commercial real estate social tensions in the regional context.

Key words: social tension, model, transformations, social and economical development, analysis.